Antalya’nın Ardından Türkiye’nin Çevre ve Maarif Teklifi

Maarif Platformu COP31 Bildirisi

İstanbul, 24 Kasım 2026

Antalya’daki iklim zirvesinin ardından Türkiye, 12 Kasım 2026 tarihli ilk bildirimizde sorduğumuz “Taşeron mu, kurucu mu?” sorusuna kendi medeniyetinden beslenen bir çevre anlayışını hayata geçirerek cevap verebilir. Maarif Platformu olarak iklim diplomasisinde adaleti, üretimde iktisadı, şehirlerimizin ve su havzalarımızın yönetiminde nezafeti esas almayı teklif ediyoruz. Çocuklarımızın bu ilkeleri okul sofrasında israfı önleyerek, yaşadıkları yerde suya ve toprağa sahip çıkarak öğrenmeleri için okulları, belediyeleri ve üniversiteleri COP32’ye kadar ortak bir çalışma yürütmeye davet ediyoruz.

Türkiye’nin ev sahipliği ve dönem başkanlığı yaptığı, Avustralya’nın müzakereleri yürüttüğü 31. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı (COP31), 22 Kasım’da Antalya’da sona erdi. Fosil yakıtlardan uzaklaşmanın sonuç metninde nasıl ifade edileceği ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum için gereken kaynağın nasıl sağlanacağı görüşmeleri güçleştirdi. Taraflar, zirvenin ana siyasi metni olarak hazırlanan Antalya Paktı üzerinde uzlaşamadı. Dönüşümden etkilenen çalışanların ve toplumların haklarını konu alan adil geçiş başlığında ise ayrıca karar alındı.[1]

Türkiye, ortak metin üzerindeki müzakereler sürerken dileyen ülkelerle çevre ve maarif alanında bir iş birliği başlatabilirdi. Kurucu olmak, hangi meselenin araştırılacağına kendi çiftçimizi, ustamızı ve bilim insanımızı dinleyerek karar vermekle başlar. Böylece başka ülkelerin ilmî birikiminden yararlanırken kendi tecrübemizi de ortak bilgiye katabiliriz.

Eşyanın hukuku

Bir ağacın değeri, kerestesinin piyasa bedelini hesaplamakla ne ölçüde anlaşılabilir? Aynı ağaç yamacın toprağını tutar, kuşun yavrusuna yuva, yolcuya gölge verir. Tevhidî bakışla tabiatı bir kitap gibi okur, her varlıkta ilâhî sanatın izini görürüz. İçtiğimiz suyu, soluduğumuz havayı nimet biliriz. Eşyanın hukuku derken her varlığın yaratılıştan gelen kıymetini ve bu kıymeti gözetmekle yükümlü insanın emanetçi oluşunu kastediyoruz. Rahmân sûresinde kâinata konulan mizanla insanın ölçüyü adaletle tutma sorumluluğunun art arda anılması bu anlayışa yön verir.[2]

Hz. Peygamber bir yolculukta yavruları alınan ana kuşun kanat çırptığını görünce yavruların ona geri verilmesini istedi. Bir başka hadisinde de bir Müslümanın diktiği ağaçtan veya ektiği ekinden bir insanın, kuşun yahut başka bir hayvanın yemesini, eken kimse için sadaka saydı.[2] Böyle yetişen insan, bahçesinde yetiştirdiği meyvede başka canlıların da nasibi olduğunu bilir.

Üsküdar’daki Ayazma Camii’nin cephesine baktığımızda bu hassasiyetin mimarideki izini görürüz. Osmanlı ustası kuşa yuva yaparken rüzgârın yönünü, saçağın sağladığı korumayı ve kedinin erişemeyeceği yüksekliği hesaba kattı.[3] Kuşlara saray yapan bir medeniyetin evlatları olarak bugün de okul bahçesini, mahalle meydanını ve dere kıyısını düzenlerken orada yaşayan canlıların payını gözetmekle mesulüz.

İklim siyasetinde üç ölçü

Adalet, bütün varlık âleminin hukukunu gözetmektir. İnsan da içinde yaşadığı ekosistemin bir parçasıdır. Eşyanın hukukuna riayet, hayvanın yuvasını, bitkinin kök saldığı toprağı, denizdeki hayatı ve soluduğumuz havayı emanet bilmekle başlar. Kurak bir yazda bir havzanın suyu paylaşılırken çiftçi ihtiyacını dile getirebilir. Deredeki balığın ve kıyıdaki sazlığın payını da suyu bölüştürenler gözetmekle yükümlüdür. Çekilecek suya sınır koymak, derede hayatı sürdürecek kadar su bırakmak ve geçimi tehlikeye giren ailelerin yükünü dayanışmayla hafifletmek o havzada adaletin karşılığıdır. Kendi tasarrufumuza böyle bir ölçü koyduğumuzda zayıfın hakkını gözetir, yaratılıştaki dengeyi koruyarak ilâhî nizama riayet ederiz.

İklim diplomasisinde de zarara kimin yol açtığını, bundan kimin etkilendiğini ve çözüm için kimin kaynak ayırabileceğini birlikte gözetmeliyiz. Türkiye'nin iklim masasında savunabileceği tutum, fosil yakıtlardan planlı biçimde uzaklaşmayı ve geçişin maliyetini hakkaniyetle paylaşmayı aynı teklifte buluşturmaktır. Tarihsel emisyonlarda payı ve mali gücü yüksek ülkelerden daha fazla katkı istenmelidir. Kuraklığa veya sellere açık ülkeler hangi desteğe, hangi şartlarla erişeceklerini bilmelidir. Bir maden işçisinin önüne de ocağın kapanış tarihiyle birlikte yeni iş ve meslek eğitimi imkânları konulmalıdır.

Bu ilkenin ülkemizdeki karşılığını küçük üreticinin önündeki kararda görebiliriz. İhracat yaptığı pazardaki karbon şartlarına uyum sağlamak isteyen bir dökümhanenin yeni ocağı hangi krediyle alacağı, çiftçinin su tasarrufu sağlayan sulama sistemini nasıl kuracağı dönüşüm planına girmelidir. Üniversitelerimizi ve meslek odalarımızı, Avrupa Birliği'nin Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması kapsamında ihracat yapan işletmelerin maliyetlerini sahada incelemeye çağırıyoruz.[4] Tarım ve hayvancılıkta önerilen yeni üretim usullerinin suya, toprağa ve üreticinin gelirine etkileri de aynı ilmî dikkatle araştırılmalıdır.

İktisat, ihtiyacın ölçüsünü bilmek ve israfı doğduğu yerde önlemektir. Sıfır atık, dünyanın farklı yerlerinde kullanılan bir çevre kavramıdır. Türkiye, 2017'de başlattığı Sıfır Atık Projesi ile bu alanda bir uygulama tecrübesi geliştirdi.[5] Bu tecrübenin yeni adımı satın alma masasında atılabilir. Yüzlerce okul sırası alınırken ihale şartnamesine kırılan parçanın değiştirilebilmesi şartı konulabilir. Ahilikte usta, yaptığı işten onu kullanacak kişiye karşı da sorumludur. Bir mühendislik öğrencisinin tasarladığı sırayı yıllar sonra kimin, hangi aletle onaracağını düşünmesi, bu ahlakın bugünkü karşılığıdır.

Nezafet, suyun, toprağın ve havanın temizliğini daha işe başlarken gözetmektir. Üsküdar'ın vakıf su yolları çeşmeleri, camileri ve kiliseleri beslerdi.[3] Aynı suyun bugün bir fabrikanın, bir köyün ve bir sulak alanın ihtiyacını karşıladığını düşünelim. Tesisin karbon salımı azalırken aşağı köyün kuyusu kuruyorsa yatırımın hesabında eksik bir kalem vardır. İklim finansmanı isteyen projelerin su kullanımı, atık, toprak ve biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkilerini halka açıklamasını teklif ediyoruz. Türkiye bu usulün ilk örneklerini kendi yatırımlarında verebilir.

Bu üç ilkenin ufkunda **sulh-u umumî**, yani kuşatıcı bir barış anlayışı vardır. İnsanın kendi arzusuna ölçü koyması, tabiatın işleyişine riayet etmesi ve gelecek kuşakların hakkını bugünden gözetmesi bu barışın şartlarıdır. Savaşta tahrip edilen bir su şebekesinin ve ekilemez hâle gelen bir tarlanın hesabı da çevre diplomasisine dâhildir. Bu şehirler yeniden kurulurken temiz suyu mahallelere ulaştırmak, toprağı yeniden ekilebilir kılmak da bir barış vazifesidir.

COP32’ye kadar ortak çalışma çağrısı

Türkiye, yerli bilim insanlarının araştırma sorularını sahadan hareketle belirlediği, sonuçlarını dünya ile paylaştığı bir çevre anlayışına öncülük edebilir. Bunun için ilgili bakanlıkları, üniversiteleri, yerel yönetimleri, meslek kuruluşlarını ve sivil toplumu gönüllü bir çevre ve maarif çalışmasını birlikte başlatmaya çağırıyoruz. Her yer kendi önceliğini seçebilir. Başlangıçtaki durumun kayda alınması, çalışmanın sorumlusunun ve finansmanının açıklanması, COP32 öncesinde de sonuçların paylaşılması ortak usulümüz olabilir. İmkânı sınırlı okullar ve belediyeler için baştan kaynak ayrılmasını öneriyoruz.

Okullar ve aileler tabiat okuryazarlığını çocuğun yaşadığı yerden başlatabilir. Bir okulda öğrenciler, mutfak çalışanlarıyla birlikte öğün başına ne kadar ekmeğin arttığını ölçebilir. Çocuklar ekmeğin hangi gün, niçin arttığını anlayıp bir değişiklik önerir, bir ay sonra bunun sonucunu görür. Başka bir okul mahallesinin suyunu kaynaktan çeşmeye kadar izleyebilir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nin Erdem-Değer-Eylem çerçevesi böylece okulun sofrasında ve bahçesinde karşılık bulur.[6] Aileler bu tecrübeyi evde sürdürebilir. Diyanet ve sivil toplum, su hakkı ve israf üzerine hutbe ve mahalle sohbetleriyle çalışmaya katkı sunabilir.

Belediyeler ve meslek okulları seçtikleri bir kamu alımında ürün ömrünü, yedek parça teminini ve tamir imkânını satın alma ölçütleri arasına alabilir. Belediye atölyesi onardığı eşyayı ve maliyetini kayda geçirir. Meslek lisesindeki öğrenciler ustalarla birlikte sık kırılan parçanın tasarımını gözden geçirir. Yıl sonunda kamuoyu hem kaç eşyanın yeniden kullanıma girdiğini hem de hangi tasarımın iyileştirildiğini görebilir.

Üniversiteler öğretmenlerle, üreticilerle ve yerel yönetimlerle birlikte araştırma sorularını belirleyip sonuçları inceleyebilir. Aynı tedbirin bir ilçede işe yarayıp diğerinde niçin sonuç vermediğini açıklamak da bilginin bir parçasıdır. İlk bulguların COP32 öncesinde kamuya açık ortak bir raporda yayımlanmasını, gönüllü şehir ve üniversitelerin başka ülkelerdeki muhataplarını da çalışmaya davet etmesini öneriyoruz. Böyle bir rapor, 2015’te İstanbul’da kabul edilen İslam İklim Değişikliği Deklarasyonu ile Al-Mizan metninin açtığı tartışmaya ülkemizden saha tecrübesi taşır.[7]

Maarif Platformu olarak ülkemizin bir sonraki iklim zirvesine böyle bir birikimle katılmasını istiyoruz. Bir çocuğun ekmeğe gösterdiği ihtimam, bir ustanın onarılabilir kıldığı eşya, bir belediyenin koruduğu su kaynağı, Türkiye’nin iklim masasında savunduğu fikre kendi hayatımızdan vereceğimiz cevaplardır.

Maarif Platformu

Kaynak notları

1. BM İklim Değişikliği Sekretaryası, COP31 kapanış konuşması · Birleşik Krallık Enerji Bakanlığı, COP31 sonuçları · Karar, dünya basını derlemesi
2. Kur’ân-ı Kerîm, Rahmân 55/7–9 · Ebû Dâvûd, Sünen, 2675 · Buhârî, el-Câmiu’s-sahîh, 2320
3. TDV İslâm Ansiklopedisi, “Kuşevi” · “Üsküdar Suları”
4. Avrupa Parlamentosu ve Konsey, Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması Tüzüğü (AB 2023/956)
5. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Sıfır Atık Projesi
6. Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni
7. İslam İklim Değişikliği Deklarasyonu (2015) · Al-Mizan (2024)

Hazırlayanlar: Rıza Akçalı (Eski Çevre Bakanı, İnşaat Fakültesi), Kazım Uysal (Prof. Dr., Su Ürünleri Fakültesi, DPU eski rektörü), Osman Çakmak (Prof. Dr., Fen Fakültesi, Maarif Platformu Başkanı)